

KADOC / Documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving / Interfacultair centrum K.U.Leuven

KADOC- nieuwsbrief

2009/6

2009/6

Waarde lezer,

in deze Nieuwsbrief vindt u twee flyers.

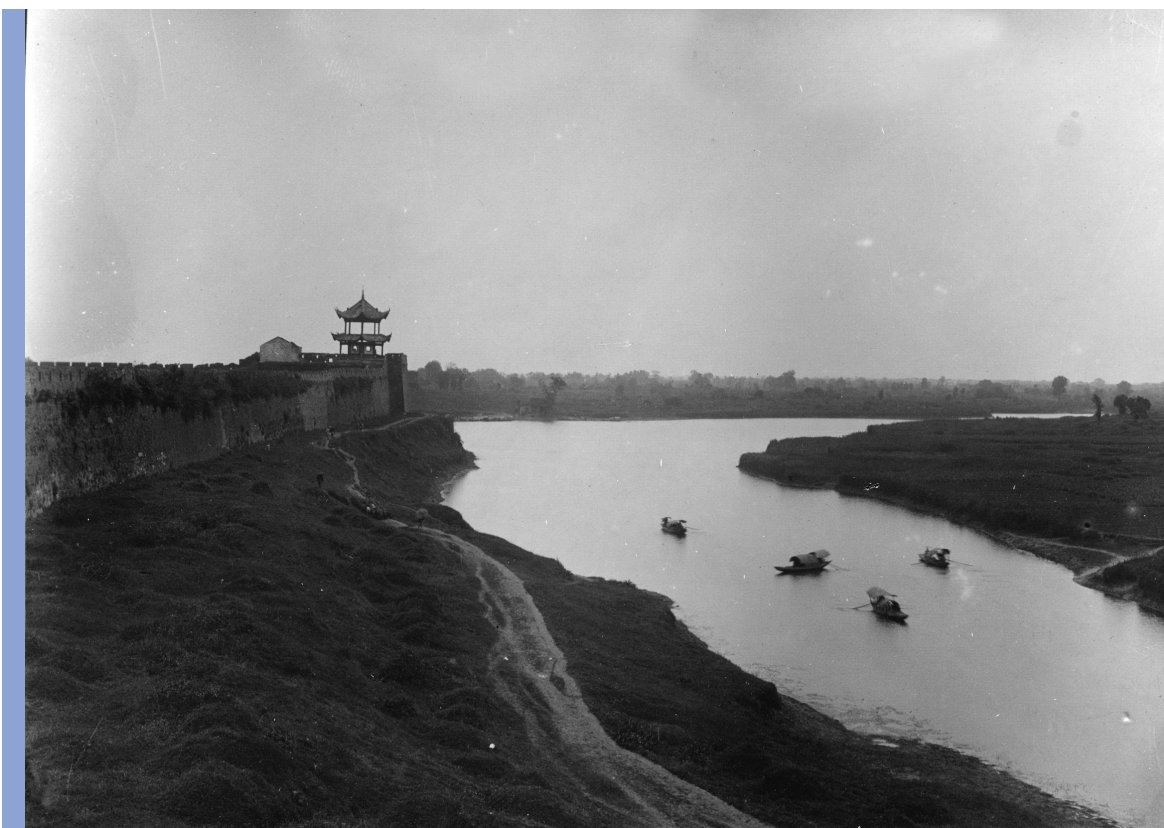
We zijn blij een nieuwe KADOC-publicatie aan te kondigen. In *Rechts Vlaanderen. Religie en stemgedrag in negentiende-eeuws België* zoekt historicus Henk de Smaele een verklaring voor het (afwijkende) Vlaamse kiesgedrag. Daarbij focust hij op de 'culturele ruralisering' van Vlaanderen als sleutel tot het geheim van rechts Vlaanderen. Via bijgevoegde folder kunt u het boek, dat verschijnt in de reeks KADOC-Studies, bestellen bij onze uitgever Universitaire Pers Leuven.

KADOC werkte ook mee aan de tentoonstelling over de Sint-Laurentiusparochie in Antwerpen. Die is vooral gekend wegens haar merkwaardige kerk, een werk uit 1934 van Pelgrimarchitect Jef Huygh. De tentoonstelling, die nog loopt tot 12 december, gaat verder terug in de tijd. Ze biedt een overzicht van de geschiedenis van de parochie sinds haar stichting in 1659 tot vandaag. Er worden plannen, foto's, filmbeelden, kunstschaten en curiosa getoond. Alle informatie kunt u lezen op de tweede flyer.

Inhoud / 4 De wonderjaren van de Vlaamse arbeidersjeugd. Verhandelingen Sociale Hogeschool Heverlee 1923-1990 / 8 In de schaduw van de mijn. Het katholiek onderwijs in de Limburgse mijnstreek, 1900-1975 / 13 Summer school 2009 / 14 Fotograferen in verwondering. Missionarissen in China / 19 In memoriam Roger Aubert (1914-2009)

Cover en p. 3: foto's uit de tentoonstelling "Fotograferen in verwondering. Missionarissen in China".

De wonderjaren van de Vlaamse arbeidersjeugd

Verhandelingen Sociale Hogeschool Heverlee 1923-1990

Carine Dujardin

Een tijd geleden droeg de Sociale Hogeschool van Heverlee haar collectie eindverhandelingen over aan KADOC. Sinds kort is de volledige collectie, in totaal zo'n 2530 titels, via de catalogus ontsloten. Het geheel is een boeiend getuigenis van een eeuw sociale geschiedenis in België.

Een maatschappij in verandering

De sociale hogescholen die na de Eerste Wereldoorlog op diverse plaatsen ontstaan, zijn een antwoord op de ingrijpende sociale veranderingen die zich aan het voltrekken zijn. De agrarische, ambachtelijke maatschappij maakt een zware crisis door. Arbeid en werkgelegenheid verschuiven met rasse schreden naar de industriële centra, die zich onderscheiden door een slechte huisvesting en een gebrek aan sociale bescherming. In het zog van die economische mutatie grijpen ook belangrijke politieke en sociale veranderingen plaats. Sociale organisaties als syndicaten, mutualiteiten, studiekringen, coöperaties, werkliedenbonden en vrouwenwerken werpen zich op als hefbomen voor sociale en materiële vooruitgang. Er ontstaan ook nieuwe politieke partijen die opkomen voor de sociale bescherming en de politieke vertegenwoordiging van de arbeidersklasse. Resultaten blijven niet uit. De eerste sociale wetten worden gestemd (zoals de wet op de kindbescherming van 15 mei 1912) en de roep om algemeen enkelvoudig stemrecht klinkt alsmaar luider.

Sociale school als antwoord

De Eerste Wereldoorlog brengt de democratiseringsbeweging in een stroomversnelling. In het kader van de wederopbouw en met de BWP (Belgische Werkliedenpartij) in de regering wordt een veelheid van sociale en democratische hervormingen gestemd, zoals de wet op het algemeen enkelvoudig stemrecht (1919) en de invoering van de achturige werkdag (1921). De socialistische partijleider en toenmalige minister van Justitie, Emile Vandervelde (1866-1938), speelt ook een doorslaggevende rol bij de oprichting van sociale scholen. De nood aan kadervorming is immers groot. Om daaraan tegemoet te komen, richt Vandervelde sociale leergangen in te Brussel: de 'Cours Temporaires de Service Sociale' (30 januari 1920). Twee Koninklijke Besluiten (KB van 15 oktober 1920 en 10 augustus 1921) leggen de wettelijke basis voor een structurele en permanente organisatie van het sociaal onderwijs. Op 2 oktober 1921 opent de socialistisch geïnspireerde École Ouvrière Supérieure haar deuren in Ukkel. Met de Arbeidershogeschool krijgt ze er op 3 april 1922 een Vlaamse tegenhanger. De liberalen richten op 15 oktober 1921 een tweetalige school op te Antwerpen, de École de Service Sociale.

Aan katholieke zijde komt er geen krachtenbundeling tussen de mannen- en vrouwenbeweging tot stand. Die laatste neemt het voortouw. Als reactie op het initiatief van Vandervelde vormen Victoire Cappe (1886-1927) en Maria Baers (1883-1959) de sociale leergangen die ze sinds 1916 in Brussel voor hun medewerkers inrichten om tot een Katholieke Sociale Normaalschool voor Vrouwen (1920). Pas twee jaar later (op 1 mei 1922) gaat in Leuven de eerste lessenreeks voor mannen van start. Onder impuls van de dominicaan Georges Ceslas Rutten (1875-1952) worden in Leuven/Heverlee twee sociale scholen opgericht, een Vlaamse, de Centrale Hogeschool voor Christene Arbeiders, en een Franse, de École Centrale Supérieure pour Ouvriers Chrétiens, onder leiding van één directeur, Laurent Perquy (1870-1946).

Een ‘christene’ school: voor de vorming van gedreven lekenapostels

Als proost van de werkmanskringen en motor achter de Antwerpse instelling ‘Geloofsverdediging’ beschouwt pater Perquy de oprichting van een sociale school als een apostolaatswerk. De arbeidersbeweging moet volgens hem, eensgezind met de kerk en de brede katholieke sociale actie, meewerken aan de (weder)opbouw van een christelijke samenleving. Sociaal assistenten moeten worden opgeleid tot gedreven lekenapostelen die de arbeidersstand (her)kerstenen. Drie elementen zijn in hun vorming van cruciaal belang: kennisoverdracht, praktijkinitiatie en zedelijke vorming.

Een sociaal leider moet in de eerste plaats een stevige basiskennis verwerven van politieke en sociale wetenschap, recht, economie, organisatiekunde, psychologie, gezondheidsleer. Om een hoog kwaliteitsniveau te garanderen, worden heel wat lesgevers gerekruteerd uit de nabije Leuvense universiteit, vooral dan uit de Leuvense School voor Politieke en Sociale Wetenschappen.

Verder onderscheidt de school zich door een sterke praktijkgerichtheid en een uitgesproken functionaliteit. Vandaar dat er ook praktische vormingssessies werden ingebouwd, volgens pater Perquy “lessen in levenskunst”. Daarvoor worden vaak leiders van de eigen beweging aangesproken of deskundige practici, zoals hoge ambtenaren of artsen.

Onder invloed van de geestelijkheid profileert de school zich vooral ook als een “noviciaat voorbereidend tot het lekenapostolaat”. Ze moet dus niet alleen deskundige sociale werkers voortbrengen, maar ook bekwame propagandisten, die in staat zijn om aan samenlevingsopbouw te doen vanuit een christelijk-personalistisch perspectief. Vakken als godsdienst, algemene en bijzondere zedenleer, sociale encyclieken of plichtenleer der arbeiders wijzen hun de weg.

Studentenwerk als getuigenis

Het studentenwerk van de Centrale Hogeschool voor Christene Arbeiders, nu Sociale Hogeschool, dat via de KADOC-catalogus is ontsloten, is in veel opzichten een interessante bron voor historisch onderzoek.

De verhandelingen weerspiegelen in de eerste plaats de evolutie van het studenten-aantal. In de jaren 1920 en 1930 is het aantal afgestudeerden nog beperkt (6 tot 8 verhandelingen per jaar). Ondanks het feit dat de school tijdens de oorlogsjaren verder functioneert, fungeert de Tweede Wereldoorlog wel als breukpunt. Het studentenaantal verdubbelt in de jaren 1950 en 1960, hoewel er tussen 1966 en 1968 een tijdelijke terugval is. De democratisering van het onderwijs zet zich in de school pas echt door in de jaren 1970, met bijna een verdrievoudiging van het leerlingenaantal in minder dan tien jaar tijd. De toename neemt een aanvang in 1969, maar zet zich pas echt in vanaf 1972 en bereikt een hoogtepunt in 1977, een topjaar met 112 verhandelingen. Nadien is de groei veel trager.

Sociale observatie

De verhandelingen getuigen van zeventig jaar veranderende sociale realiteit. Naast een theoretisch denkstuk, is een scriptie van een sociale school in de eerste plaats een stageverslag. Men treft er de neerslag aan van plaatsbezoeken en sociale observaties. De studenten baseren zich daarvoor op

getuigenissen, interviews of enquêtes. In 1924 noemt Frans Richard, de latere nationale secretaris van de KWB zijn scriptie simpelweg “Mijn arbeidersstage”. In sommige oudere scripties treft men nog het gesigeneerde formulier aan dat als bewijs gold voor de gevolgde stage. In een aantal gevallen bevat de scriptie zelfs fotomateriaal, zoals over “De huizing der ouderlingen in Groot-Roeselare” (1942) of de “Toekomstmogelijkheden van jonge boeren en tuiniers van het arrondissement Brussel” (1947).

School en samenleving

Ook inhoudelijk hebben de scripties heel wat te bieden. Het is bij voorbeeld interessant om vast te stellen hoe de veranderende leerinhouden, praktijkinvulling en maatschappijvisie ook hun neerslag vinden in de studiedisciplines die worden aangeboden (en op de scripties worden vermeld) of in de vraagstelling die de studenten hanteren. In de vooroorlogse periode ligt het accent op de disciplines arbeidersvraagstukken, nijverheid, volksontwikkeling en sociale verzekeringen, terwijl in de naoorlogse periode nieuwe disciplines, zoals economische vraagstukken, maatschappelijk of sociaal-cultureel werk, worden aangeboden. Volgens de inzichten van die tijd laat het onderwijs voor mannen zich bij voorkeur in met politieke en sociale actie, terwijl de specialismen kindverzorging en openbare en particuliere bijstand aan de Sociale Normalschool voor Vrouwen worden toevertrouwd.

Inhoudelijk kunnen de vooroorlogse verhandelingen als een soort inventaris worden beschouwd van de sociaaleconomische, de onderwijs- en vooral de industriële en nijverheidsgeschiedenis van België. Er komen thema's aan bod waarover geen of weinig onderzoek bestaat, op basis van origineel veldwerk op het regionale en lokale niveau. Men treft er verhandelingen aan over de meest uiteenlopende, vaak verdwenen nijverheidstakken: van de broodbakkerijen in Antwerpen (1924), over de blikslagerij in Tienen (1928) en de borstelnijverheid in Izegem (1942), tot de handschoennijverheid in Sinte-Maria-Oudenhove (1941). Er is in het studentenwerk heel wat aandacht voor migratie, grens- en seizoenarbeid en voor sociale thema's (“De strijd tegen de tering in de CM” (1937), “Het vreemdelingenvraagstuk in Limburg” (1942)). Opvallend is het tijdgebonden karakter van de vraagstelling. Zo werden er tijdens de grote crisis van de jaren 1930 heel wat verhandelingen gemaakt over (jeugd)werkloosheid.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd er geschreven over rantsoenering en Winterhulp en over deportatie naar en dwangarbeid in Duitsland. In de jaren 1960 kwamen de sociale wetgeving, de toenemende vrije tijd en de uitbouw van een sociaal zekerheidsstelsel aan bod. In de recentste verhandelingen komen nieuwe thema's naar voren, die ingegeven zijn door de globalisering van de samenleving, de flexibilisering van de arbeid, de professionalisering van de hulpverlening en de individualisering van de samenleving. In de context van de secularisering heeft het verheven vormingsideaal aan kracht ingeboet. Sinds 1988 heet de ‘Centrale Hogeschool voor Christene Arbeiders’: ‘Sociale Hogeschool’. Er worden verhandelingen gemaakt over thema's die vroeger taboe waren (“Homoseksualiteit” (1990), “Hulpverlening aan incestdaders” (1990)). Het rotsvast vertrouwen in de mogelijkheid de samenleving bij te sturen heeft in sommige gevallen plaats gemaakt voor een zekere postmoderne nuchterheid (cf. verhandelingen over “De onmacht in de hulpverlening” (1990) en over “De malaise in het openbare ambt” (1990)).

In de schaduw van de mijn

Het katholiek onderwijs in de Limburgse mijnstreek, 1900-1975

Bart Delbroek

De geslaagde proefboring naar steenkool die de Leuvense professor André Dumont in de zomer van 1901 in de kleine Limburgse gemeente As verrichtte, gaf bij de leden van de Katholieke Partij - binnen de provincie en elders in Vlaanderen - aanleiding tot zowel euforie als ongerustheid. Enerzijds zou Limburg nu eindelijk zijn industriële achterstand op de rest van het land kunnen goedmaken, anderzijds werd er ook gewaarschuwd voor de mogelijke neveneffecten van de industrialisatie en de verstoring van de sociale orde. Bovendien vreesde men voor een ondergeschikte positie van de hoofdzakelijk ongeschoolde Limburgse arbeiders in een door Franstaligen gedomineerde industrie. Om dat te voorkomen, diende dringend een netwerk van godsdienstige en maatschappelijke werken uitgebouwd te worden, zoals dat eerder ook was gebeurd voor de Limburgse landbouwbevolking. Binnen het pakket van middelen dat werd ingezet, werden de opvoeding van en het onderwijs aan kinderen en jongeren steevast als de belangrijkste pijlers beschouwd.

Het onderzoeksproject 'De historische ontwikkeling en kenmerken van het katholieke onderwijs in de Limburgse mijnregio' is een initiatief van de erfgoedcel Mijn-Erfgoed - een samenwerkingsverband van de gemeenten As, Beringen, Genk, Heusden-Zolder, Houthalen-Helchteren en Maasmechelen - en KADOC. Het ging op 1 januari 2009 van start en loopt tot 30 april 2010. Dit verkennend historisch onderzoek heeft tot doel een

mijn TOEKOMST: DE mijn

OPLEIDINGSCENTRUM VOOR JONGE MIJNWERKERS

HOUTHALEN

GROTE BAAN

TOEGANKELIJK VANAF 14 JAAR

Inschrijvingen vóór 15 Augustus

AANVANG: 1 SEPTEMBER 1954

P. Gerard, voorzitter - opleidingscentrum
Luikersteenweg 62, Hasselt

beter inzicht te verwerven in de globale evolutie van het onderwijslandschap en de schoolcultuur in de streek, en de invloed daarop van het nationale onderwijsbeleid en specifieke regionale socio-economische factoren. Van groot belang voor de streek is uiteraard de Limburgse mijnindustrie, die door haar arbeidsbehoeften de immigratie van grote groepen buitenlandse arbeiders en een sterke demografische groei teweegbracht. Het project, dat van nabij wordt begeleid door een Stuurgroep, zal in eerste instantie leiden tot een onderzoeksrapport, maar later ook uitmonden in een publicatie en een aantal publieksgerichte initiatieven.

Casestudy's De kern van het onderzoek wordt gevormd door zes casestudy's, die tijdens het vooronderzoek op basis van een aantal criteria werden geselecteerd. Zo moesten de verschillende onderwijsvormen en -niveaus (bewaarscholen, basisonderwijs, mijn- en vakscholen, colleges, avondleergangen ...) aan bod komen en diende er een evenwicht te bestaan tussen jongens- en meisjesscholen. De eigen dynamiek die ieder onderwijsniveau kende gedurende de twintigste eeuw, leidde immers tot een toenemende differentiatie. Daarnaast was een geografische spreiding over de zes mijsgemeenten noodzakelijk, waarbij zowel scholen voor de rurale als de industriële bevolking in het onderzoek werden opgenomen. Op basis van die criteria werden de volgende scholen weerhouden: de lagere meisjesschool in As, de lagere jongensschool Sint-Michiël in Winterslag, de vakschool van Beringen, het Heilig-Hartcollege en de normaalschool in Maasmechelen, de middelbare huishoudschool in Heusden en het Filip Nerilyceum in Houthalen. In die casestudy's zal zowel aandacht worden besteed aan de institutionele ontwikkeling, de structurele organisatie, de financieringsbronnen, de infrastructuur en de ruimtelijke inplanting, als aan het evoluerend pedagogisch project dat die scholen hanteerden. Daarbij dient in het bijzonder onderzoek te gebeuren naar het profiel van directie en onderwijzend personeel, de rekrutering van leerlingen, het aangeboden programma (inclusief extrascolaire activiteiten), de inbedding van de betrokken instellingen in de lokale gemeenschappen enzovoort. De analyse moet resulteren in een evaluatie van het alledaagse handelen en de schoolcultuur binnen die instellingen, en de receptie en beeldvorming ervan door de leerlingen en de lokale gemeenschap.

De focus moet daarom in de eerste plaats op het concrete optreden op de 'werkvloer' liggen. Aan een dergelijke aanpak zijn echter bepaalde methodologische problemen verbonden. Het bronnenmateriaal informeert ons immers zelden rechtstreeks over wat er zich daadwerkelijk in de klas en de school heeft afgespeeld. Een mogelijke uitweg zijn interviews met sleutelfiguren (oud-directeurs, oud-leraars en -leraressen, inspecteurs enzovoort). Hoewel ze slechts voor een beperkt deel van de onderzoeksperiode kunnen worden gebruikt, vormen die persoonlijke (en kleurrijke) getuigenissen een interessante invalshoek voor de bestudering van de dagelijkse werking van de school. Ze dienen uiteraard steeds met de nodige omzichtigheid te worden behandeld en te worden aangevuld met andere bronnen. Naast het traditionele bronnenmateriaal (notulen van vergaderingen, briefwisseling, beleidsdocumenten ...) op meso- en macroniveau gaat het onder meer om jubileumuitgaven, pedagogische periodieken, leerprogramma's, schoolboeken ... Als bijkomende opdracht binnen het project wordt het bronnenonderzoek ook aangewend om interessante iconografische en museale bronnen te detecteren en die in hun context te duiden. Daarmee kan de basis worden gelegd voor verdere initiatieven inzake publieksgerichte valorisatie van het onderzoek.

De behoefte aan mijnbouwonderwijs

Een gegeven dat Limburgse beleidsmakers van bij de aanvang sterk bezighield, was de problematiek van de beroepsopleiding voor (toekomstige) mijnwerkers. In hun argumentatie stonden ze op dezelfde lijn als de Vlaamse beweging. De oprichting van mijnbouwscholen was noodzakelijk om Limburgse arbeiders, die veelal onvertrouwd waren met mijnarbeid, de mogelijkheid te geven zich te verzekeren van leidinggevende jobs in het mijnbedrijf. Al in 1903 was er in de pers sprake van een mijnbouwafdeling voor opzichters in een nieuwe vakschool in Hasselt, die door de Aalmoezeniers van de Arbeid zou worden opgericht. Uiteindelijk kwam de mijnschool er pas in 1922, en niet in Hasselt, maar in Sint-Truiden, waar een groter aantal ervaren mijnwerkers bereikt kon worden. De Limburgse mijndirecties van hun kant vertoonden lange tijd weinig interesse in de uitbouw van mijnbouwonderwijs. Mijnarbeid steunde traditioneel eerder op ervaring en fysieke kracht dan op kennis. Op de erg mobiele arbeidsmarkt van de jaren 1920 bestond er bovendien geen garantie dat investeringen in opleidingen ook daadwerkelijk binnen het bedrijf konden worden benut.

De situatie lag enigszins anders voor het toezichthoudend personeel. Voor deze 'porions', die een cruciale rol speelden in het productieproces, richtten meerdere mijnbedrijven in de loop van de jaren 1920 vervolmakingscursussen in. Volwaardige opleidingen tot opzichter voor jonge arbeiders kwamen er pas vanaf 1930, toen de arbeidsmarkt zich stabiliseerde. Daarvoor werkten de mijndirecties samen met de vrije vakscholen die na de Eerste Wereldoorlog overal in de provincie door de christelijke arbeidersbeweging en het bisdom Luik werden opgericht. Die beschouwden een algemene technische vorming immers als het middel bij uitstek voor de verbetering van de levenssituatie van de arbeider. In de mijnscholen werden de algemene lessen gegeven door leraars van de vakschool, de technische door ingenieurs van de mijn.

Veel van die initiatieven waren maar een kort leven beschoren. De mijnschool in Genk, in 1925 opgericht door het bisdom Luik, moest door een gebrek aan interesse bij de lokale bevolking al na twee schooljaren de deuren sluiten. De school van de Aalmoezeniers in Sint-Truiden hield het vol tot 1932, maar moest uiteindelijk om dezelfde reden de opleiding stopzetten. Voor veel arbeiders was het niet haalbaar om na een lange dagtaak nog

De imposante voorgevel van het Heilig-Hartcollege in Maasmechelen, ca. 1930.

avondcursussen te volgen. De scholen hadden het bovendien vaak financieel moeilijk. De aanvankelijk ruime betoelaging door de provincie viel vanaf 1926 vrijwel volledig stil, terwijl de mijndirecties vooral vasthielden aan hun traditionele arbeiderspolitiek en hun medewerking bijgevolg nogal onbestendig was.

Onderwijs voor anderstaligen De Limburgse mijnstreek werd in vergelijking met de rest van Vlaanderen reeds vroeg geconfronteerd met de onderwijsnoden van een niet-Vlaamse bevolking. Het ging in de eerste plaats om de kinderen van de hoofdzakelijk Franstalige ingenieurs, bedienden en opzichters in de steenkoolmijnen. Voor hen werden al vóór de Eerste Wereldoorlog Franstalige afdelingen in de lagere scholen opgericht, ondanks de onvrede daarover bij Limburgse Vlaamsgezinden. De mijndirecties gingen ver met die taalpolitiek. Zo werd de Nederlandse congregatie van de fraters van Tilburg, actief in de lagere jongensschool van Winterslag, in 1919 vervangen werd door de Franstalige broeders van de Christelijke Scholen. Pas in 1954 zou de laatste Franstalige klas sluiten. Vanaf 1923 grepen de steenkoolmijnen bovendien terug op de massale aanwerving van buitenlandse arbeidskrachten. In de private tuinwijken van de mijnen waar die arbeiders gehuisvest waren, werden al snel aparte schooltjes opgericht voor hun kinderen, waar ze - geïsoleerd van de autochtone bevolking - in hun eigen taal onderwezen werden. Voor de mijndirecties was het één van de vele middelen om de stabiliteit van hun werknemers te bevorderen.

Het bestaan van die schooltjes was echter meestal van korte duur. Een goed voorbeeld is de in 1930 opgerichte Poolse school in Zwartberg. Aanvankelijk kreeg het initiatief nog de financiële en materiële steun van de Poolse ambassade, die rekende op een terugkeer van de arbeidsimmigranten. Drie jaar later moest het schooltje al sluiten, omdat de Poolse overheid wilde besparen op het aantal leraren. Bovendien werden Vlamingen en niet-Vlamingen in 1932 bij wet verplicht om onderwijs in de lokale taal, dus het Nederlands te volgen. De Franstalige afdeling stond voortaan in principe enkel nog open voor kinderen met een Franstalige vader, hoewel een uitzondering werd gemaakt voor Italiaanse kinderen. Ook zij mochten nog tot in de jaren 1950 les volgen in het Frans.

Het verdere onderzoek Bovenstaande alinea's zijn uiteraard maar een kleine greep uit de vele onderzoeksvragen die in het project aan bod dienen te komen. Door de alomtegenwoordige aanwezigheid van de mijnbedrijven in de regio dient, zeker voor het technisch onderwijs, een analyse gemaakt te worden van de interactie tussen de behoeften van de lokale arbeidsmarkt - jongens voorbereiden op een loopbaan in de mijn - en de voorkeur voor een meer algemene vorming die bestond in katholieke kringen. Daarnaast moet de vraag gesteld worden naar de democratisering van het middelbaar onderwijs en de verschillen daarin voor jongens en meisjes of voor autochtonen en allochtonen. Welke rol speelde de school trouwens in de integratie van allochtone mijnwerkerskinderen? Werd het onderwijs aangepast aan bepaalde regionale gewoonten, zoals de viering van bepaalde patroonheiligen, bijvoorbeeld Sint-Barbara?

Door de beperkte opzet van dit verkennende onderzoek is het evenwel niet mogelijk alle aspecten uitvoerig te behandelen. We dienen voorbij te gaan aan de evolutie in de andere onderwijsnetten en ook de ontwikkelingen na de jaren 1970, zoals de mijnsluitingen en de daaropvolgende reconversie, vallen buiten de periodisering van het

onderzoek. Hetzelfde geldt voor een vergelijking met de onderwijscultuur elders in Vlaanderen of in andere mijnregio's in binnen- en buitenland. Niettemin hoopt dit onderzoek een eerste raamwerk te leveren voor een doorgedreven historisch onderzoek naar regionale onderwijscultuur in al haar facetten, zowel binnen Limburg als elders.

SUMMER SCHOOL 2009

Van 17 tot 26 augustus 2009 vond in Leuven een tweede KADOC Summer School on Religion, Culture and Society (1750-) plaats. Na het succes van de vorige editie in 2008 besloot het organiserend consortium (Universiteit Utrecht, Lund University, EPHE-Sorbonne Parijs, Université de Fribourg en KADOC-K.U.Leuven) het initiatief te continueren en het programma nog iets te verruimen. Na een voorselectie onder de kandidaten werden uiteindelijk elf studenten en jonge onderzoekers uitgenodigd. Ze kwamen uit Italië, Duitsland, Oostenrijk, Nederland, Georgië, Korea en Brazilië en hadden ook een zeer diverse wetenschappelijke achtergrond.

Zeven modules dompelden de studenten a.h.w. onder in het KADOC-themaveld. Achtereenvolgens kwamen aan bod: 'media en volksreligie', 'gender en devotie', 'religious internationalism', 'religie en onderwijs', de 'materiële cultuur van het christendom', 'religie en de moderne welvaartsstaat' en 'religie en middenveld'. Telkens kregen ze een stand van zaken van het lopende onderzoek, doorkneed met methodologische discussies.

Dit intensieve studieprogramma werd door de deelnemers zeer gesmaakt en opende voor hun onderzoek vaak nieuwe en verrassende horizons. Maar vanzelfsprekend liet het dagschema ruimte voor een kennismaking met KADOC en de universiteitsstad Leuven en konden de deelnemers ook proeven van het rijke culturele erfgoed in Vlaanderen.

Fotograferen in verwondering

Missionarissen in China

Johan De Vos

Met de tentoonstelling “Fotograferen in verwondering. Missionarissen in China” opent KADOC een van zijn schatkamers: een verzameling van duizenden foto’s en glasnegatieven die Belgische missionarissen in de tweede helft van de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw in China hebben gemaakt. De tentoonstelling is meteen ook de eerste deelname van KADOC aan het Europaliafestival, een van de grootste culturele *events* in Europa, dat dit jaar gewijd is aan China. De selectie is het werk van curator Johan De Vos, fotograaf, oud-directeur van de Academie van Sint-Niklaas en fotografierecensent. Hij maakte een eigenzinnige keuze. Hij vraagt aandacht voor verschillende onderwerpen en heeft oog voor de visuele gevoeligheden, zoals de blik van de personages, de schikking van de scène, de kadrering, een bizar detail of een eigenaardige setting. Veel van zijn keuzes werden intuïtief bepaald. Ze maken de tentoonstelling tot een belevenis die ons naar China laat kijken zoals de missionarissen-fotografen dat deden: in verwondering. Bij de vernissage op 28 oktober jl. hield hij volgende toespraak.

De eerste foto van de tentoonstelling is er één met twee kindjes. Ze poseren hoofd tegen hoofd, de armen op de schouder van de ander. De fotograaf nam de foto op de hoogte van hun gezichtjes. Hij heeft zich dus gebukt. Maar de kinderen kijken niet naar hem. Ze lachen, maar ze lachen groen. Ondertussen zijn die kinderen allang dood, of hoog-

stens stokoude mannen. Het zijn kinderen van ver, uit een ver land en een verre tijd. Ze konden zich niet inbeelden dat de foto die toen gemaakt werd, in 2009 de eerste foto zou zijn van een Belgische Europaliantentoonstelling. Foto's zoals deze veroorzaken wel eens het zogenaamde schattigheidseffect. Tegen wil en dank. Het is een kleine foto. Hij is niet groter dan de palm van een hand.

De laatste foto van de tentoonstelling is ook de foto van de affiche. Het is het portret van een vrouw. Allicht een bekeerde, gedoopte vrouw, misschien wel een religieuze. De foto is twee keer zo groot als die van de kinderen, maar toch nog klein. De vrouw kijkt frank in het objectief. Ze staat oog in oog met de fotograaf, of fotografe. Ze draagt een donkere muts en een donker kleed. Haar gezicht is bleek. De achtergrond is egaal en toch is er een soort aureool rond haar hoofd. Haar lippen zijn een beetje scheef, het begin van een glimlach, of iets met pijn. Ze straalt waardigheid uit. Vrouwelijke waardigheid. Ik heb geen moment getwijfeld om deze foto voor te stellen als het pronkstuk van deze tentoonstelling. Ik heb daar 150 redenen voor, maar weinig woorden. Zij is onze Mona Lisa, de vrouw met de mysterieuze glimlach.

Het gaat over verwondering. Het is een belevenis. Iets wegens: niet begrijpen. Begrijpen heeft allicht te maken met herkenning en daarna ook met inzicht. Ik herken wel de kerk op een foto. Hij lijkt op de kerk van Moerkerke waarrond veel mensen van mijn familie begraven liggen, maar het Chinese berglandschap rond die kerk maakt het geheel onbegrijpelijk. Ik verwonder me over het feit dat die kerk daar staat, met al die bakstenen en de neogotiek van onze Vlaamse Sint-Lukasscholen daar, zo ver weg en zo lang geleden. Iedereen is op een andere manier verwonderd. Zelfs de missiepater was verwonderd over zijn eigen foto omdat foto's altijd anders zijn dan hetgeen men ervan verwacht. Ook de wetenschapper zal verwonderd zijn omdat de foto toch afwijkt van een conclusie die hij of zij met zoveel omzichtigheid had gemaakt.

Het neemt niet weg dat ik genoot van het boek dat mevrouw Carine Dujardin in 1996 schreef over het werk van de Belgische minderbroeders in China. Het verklaart veel.

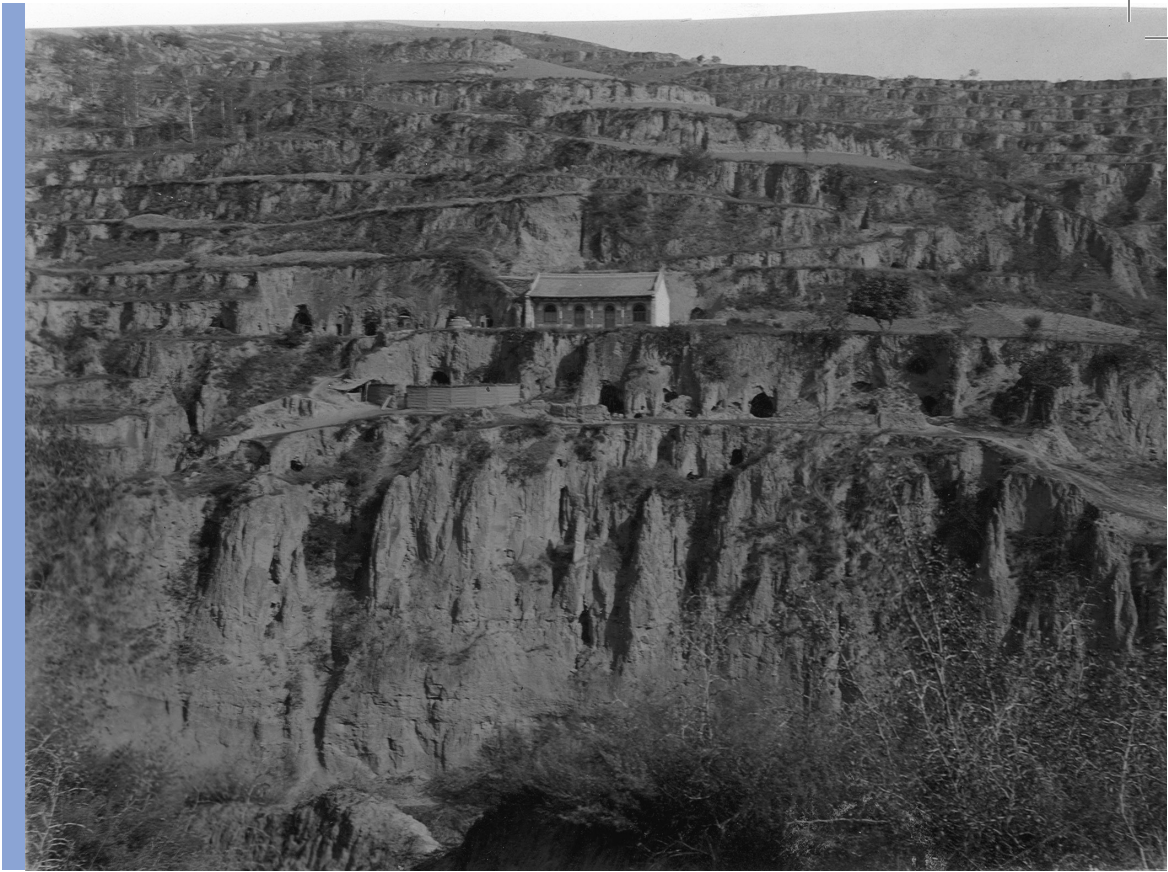
Maar de foto's brengen naast die inzichten en de geschiedenis, weer een andere geschiedenis. Pas op: foto's zijn weinig. Ze zijn als een homeopathisch drankje, de verdunning van een halve druppel in de oceaan. Zelfs deze grote samenscholing van foto's is niet representatief. Ze bewijst niets. Het zijn vluchtige momenten, gemaakt zonder enige systematiek, en ze tonen alleen de buitenkant van de dingen, de buitenste kleren, de opperhuid, het buitenste laagje van een gebouw.

En toch is elke foto op zich een mierenest van elementen. Ik vond hier staatsieportretten met tegelijk tristesse en vrolijkheid, landschappen vol mysterie, scheepvaart, industrie en menselijkheid, schamele, deels vergane amateursfoto's, geraffineerde hoogst professioneel aandoende taferelen. Het is het werk van honderden meestal mannelijke fotografen, ten behoeve van de missietentoonstelling in hun dorp, de herinnering aan een reis door het binnenland, om door te sturen aan medepaters of de oversten in het klooster, ten behoeve van de vrienden en familie of gewoon omdat het fototoestel daar was, een fototoestel met een film erin. En er is ook nog dit: de ene missionaris is de andere niet.

Uiteindelijk zijn die foto's hier geraakt. Ook al iets om ons over te verwonderen. Op een dag staan ze in dozen en pakken op een rolwagen hier in de gang. In groepen van ongeveer tweeduizend. Vijf keer tweeduizend. Met witte propere handschoenen erbij om ze aan te raken. Want hier op deze plaats zijn ze niet alleen nog foto's, maar ook archief en studiemateriaal in de schoot van een universiteit.

Wat waren de criteria voor de selectie? Het waren er vooral drie: vooreerst verscheidenheid, daarna complexiteit en ook geladenheid.

Verscheidenheid: in dit archief zag ik bijvoorbeeld eindeloos veel foto's van de paters zelf. Ze fotografeerden mekaar bij alle mogelijke gelegenheden, ook bij het bezoek van hun overste, in kleine en grotere groepen. De helft van de collectie bestaat uit dit soort foto's. Ik koos er slechts enkele uit. En toch weet ik dat de missionering in China die-

pe wortels heeft in ons land. Veel families kenden een nonkel pater of tante non die er geweest is en ik kan me voorstellen dat ze geïnteresseerd zouden zijn in een foto van hem of haar. In de plaats daarvan koos ik foto's rond dertien thema's, zoals kinderen, straattaferelen of rampen, dood, foto's die kwantitatief minder vertegenwoordigd zijn, maar toch een belangrijk onderdeel vormen van het leven en werk daarginds.

Complexiteit. Maar zoals ik zei is een foto niet echt te catalogeren tot een bepaald thema. Persoonlijk voel ik me erg aangetrokken tot tamelijk ingewikkelde foto's, foto's waar veel op te zien is. De dingen op de achtergrond zijn vaak niet bedoeld, maar toch interessant. De foto van een gebouw is leerzaam, maar ik verkies een foto van datzelfde gebouw met veel mensen errond. Ze geven niet alleen de proporties van het bouwwerk weer, maar ook het leven, de specifieke houdingen, de kleur van de omgeving.

Geladenheid. Soms door een niet onder woorden te brengen verschijnsel zijn foto's vaak meer geladen dan andere. Het is persoonlijk, het heeft te maken met associaties die die foto's maken met andere beelden, geuren, klanken en gevoeligheden die we in ons hoofd bewaren. Het heeft misschien te maken met verleiding, maar ook met de donkere kanten van onze gevoelens, met gluren, maar zeker ook met de drang naar harmonie en beeldschikkingen die we associëren met schoonheid.

We hebben ervoor gekozen om zoveel mogelijk foto's te laten zien, slechts enkele werden vergroot. De meeste foto's zijn de oorspronkelijke foto's uit het archief. Het zijn niet alleen beelden, het zijn tegelijk ook voorwerpen, stukken papier en karton, die taai de mensen die ze gemaakt hebben overleven. Foto's die gescheurd werden, of vergeeld, of opkrulden of gaatjes vertonen van de duimspijkers waarmee ze ooit doorprikt werden. Veel van die foto's zijn beschreven, er staan teksten op, zelden een plaats of datum, meestal een bedenking, of uitleg in het oud-Vlaams of Frans. Een enkele keer hebben we de achterkant van de foto gekopieerd om hem mee met de foto te exposeren.

Het leek ons onmogelijk om een degelijke ondertiteling te maken bij die foto's, eigenlijk was er geen beginnen aan. Het zou trouwens zonde zijn om de indruk te wekken dat we de foto onder controle hebben. Dat hebben we niet. Deze foto's zijn wonderen, en laten we niet nalaten er ons over te verwonderen. Ik hoop dat ze veel kijkers zullen prikkelen en dat de foto's aanleiding zullen zijn voor nog meer verwondering en wetenschappelijk onderzoek.

Nog een laatste bedenking. Dit lijkt een fototentoonstelling voor grote mensen zoals u en ik, maar toch heb ik voorgesteld om de kleinere foto's niet al te hoog te hangen, want heimelijk hoop ik dat veel kinderen die foto's zullen zien. Niet alleen omdat ze leerzaam zouden zijn en ze een complex beeld geven van deze onbegrijpelijke wereld, maar omdat kinderen korte en flexibele gedachten hebben en op een kordate manier verwonderd kunnen zijn.

[“Fotograferen in verwondering. Missionarissen in China”](#) is open tot 16 januari 2010. De tentoonstelling is gratis toegankelijk, van maandag tot en met vrijdag van 9 tot 17 uur en op zaterdag van 9 tot 12.30 uur. Ze is gesloten van 24 december tot en met 2 januari 2010.

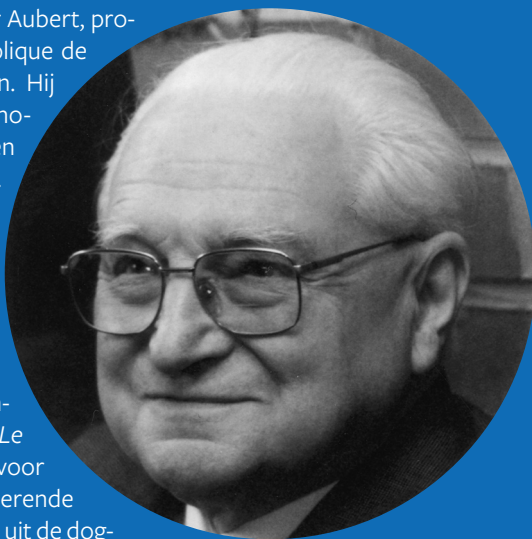
In de reeks KADOC/EXPO verscheen onder dezelfde titel een rijk geïllustreerd catalogje van 48 pagina's. Het kost op de tentoonstelling 5 euro. Het kan ook worden besteld via de KADOC-website; het kost dan 6 euro (excl. verzendingskosten).

IN MEMORIAM ROGER AUBERT (1914-2009)

Op 2 september 2009 is kanunnik Roger Aubert, professor emeritus van de Université catholique de Louvain, op 95-jarige leeftijd overleden. Hij was zonder twijfel de belangrijkste katholieke kerkhistoricus van zijn generatie en genoot een groot internationaal aanzien.

Hij was een eminent vertegenwoordiger van de kanunniken-hoogleraren die gedurende decennia de toon zetten binnen de geesteswetenschappen aan de Leuvense universiteit. Hij genoot zowel een theologische als een historische opleiding. Het was met een baanbrekende magisterthesis in de theologie, over *Le problème de l'acte de foi* (1945), dat hij voor het eerst naam verwierf. Door de historiserende benadering van dat belangrijke vraagstuk uit de dog-

matische theologie opende hij mee de weg voor een meer genuanceerde benadering van de modernistische theologie, die binnen de katholieke kerk zo lang verketterd was. Van dezelfde open, kritische geest gaf hij blijk in zijn historisch werk.

Van 1952 tot 1984 doceerde hij contemporaine politieke en religieuze geschiedenis aan de Leuvense universiteit en legde hij zich nog hoofdzakelijk toe op historisch onderzoek. Hij zette meteen de toon door de publicatie, in 1952, van een lijvige studie over het pontificaat van Pius IX (1846-1878), die nog steeds als hét referentiewerk over die periode uit de kerkgeschiedenis wordt beschouwd. Een neveneffect van deze bijzonder goed gedocumenteerde studie was dat het proces voor de zaligverklaring van deze paus voor geruime tijd werd stilgelegd en dat de auteur zelf in curiale kringen, tijdens de laatste jaren van het pontificaat van Pius XII, geen geur van heiligheid verwierf. Het zou zijn kerkelijke carrière niet ten goede komen.

Roger Aubert legde vooral belangstelling aan de dag voor de progressieve en meer bepaald voor de liberaal-katholieke tendensen in de recente kerkontwikkeling, die tot zover onderbelicht waren gebleven. Zijn publicaties kregen een ruime internationale verspreiding en droegen bij tot de geest van vernieuwing die Vaticanum II zou beheersen. De conciliaire verklaring over de godsdienstvrijheid, *Dignitatis humanae* (1965), begroette hij dan ook met grote vreugde. Om de afgelegde weg tussen Vaticanum I (1870) en Vaticanum II duidelijk in de verf te zetten, publiceerde hij in 1964 een genuanceerde studie over eerstgenoemd concilie. Ook in de Belgische geschiedenis waren het vooral de progressief-katholieke tendensen die zijn belangstelling wekten. Opvallend zijn de vele artikelen over de Mechelse aartsbisschop kardinaal Mercier, die door zijn leerlingen in 1994 werden gebundeld. Aubert koesterde een grote bewondering voor deze kerkvorst, die tegelijk een groot intellectueel was geweest.

Hijzelf was eveneens een groot intellectueel, met een ruime belangstelling en een open, kritische geest. Tegelijk was hij een groot erudiet, met een onnavolgbare, niet-aflatende werkracht. In 1952 had hij ook, na het overlijden van kanunnik Albert de Meyer, de hoofdredactie van de *Revue d'histoire ecclésiastique* op zich genomen, het toonaangevende tijdschrift op het domein van de katholieke kerkgeschiedenis. Gedurende bijna veertig jaar was hij de dragende

kracht van deze onderneming. Hij publiceerde meer dan 150 boekbesprekingen en 6500 notities in zijn *Revue*. Tegelijk had hij ook de *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques* onder zijn hoede genomen. Gedurende meer dan vijftig jaar liet hij met grote regelmaat de opeenvolgende afleveringen verschijnen, waarin hij zelf 4060 notities schreef.

Roger Aubert was niet enkel een bijzonder productief historicus, hij was tevens een enthousiasmerende docent en een inspirerende 'Doktorvater'. Vóór de splitsing van de Leuvense universiteit vormde hij ook een aantal Vlaamse historici. Hij bleef met hen nadien uitstekende contacten onderhouden. Zo legde hij de basis voor de ontwikkeling van de contemporaine politiek-religieuze geschiedenis aan de K.U.Leuven. Dat maakt dat KADOC mee een vrucht kan genoemd worden van zijn begeesterende inspiratie. Van bij de aanvang maakte hij deel uit van de Adviesraad. De instelling heeft tevens met groot nut gebruik kunnen maken van zijn uitgebreid wetenschappelijk netwerk, wat in ruime mate ten goede is gekomen aan haar internationale inbedding en uitstraling. Het is dan ook met piëteit en dankbaarheid dat wij deze grote leermeester gedenken.

Prof. em. Emiel Lamberts,
erevoorzitter KADOC

Met steun van de
Vlaamse overheid

Werkten mee aan dit nummer / Lieve Claes / Jan De Maeyer / Bart Delbroek / Johan De Vos / Carine Dujardin / Emiel Lamberts / Peter Heyrman / Luc Vints / [Vormgeving](#) / Alexis Vermeylen / [Druk](#) / Peeters, Herent / [Verschijnt tweemaandelijks](#) / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden / [Kantoor van afgifte](#) / 3000 Leuven 1 / [Verantwoordelijke uitgever](#) / Emmanuel Gerard / Kortrijksestraat 351 / 3010 Leuven (Kessel-Lo)

KADOC / Documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving / [Adres](#) / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven / [Telefoon](#) / +32 (0) 16 32 35 00 / [Fax](#) / +32 (0) 16 32 35 01 / [E-mail](#) / postmaster@kadoc.kuleuven.be / [Internet](#) / <http://kadoc.kuleuven.be>

[Giften voor KADOC](#) / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer 734-0194177-89 van de K.U.Leuven met vermelding '400/0000/53084 gift KADOC'. Vanaf 30 euro wordt een fiscaal attest bezorgd.

Uw steun voor de realisatie van het nieuwe erfgoeddepot in Heverlee blijft ook erg welkom.

Inlichtingen over de modaliteiten van het bouwfonds vindt u in een speciale brochure die u op eenvoudige aanvraag wordt toegezonden.

U kunt natuurlijk ook rechtstreeks het bouwfonds steunen via een overschrijving op rekeningnummer 734-0194177-89 van de K.U.Leuven met vermelding '400/0000/49448 gift KADOC'. Ook daarvoor wordt vanaf 30 euro een fiscaal attest bezorgd.